

Rasuolė VLADARSKIENĖ
Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas

APIE FUNKCINIUS STILIUS IR REGISTRUS

Lingvistinės stilistikos šakos – funkcinės stilistikos atsiradimą lėmė Prahos lingvistinės mokyklos atstovų mintys apie kalbos funkcijų tyrimą, apie jų santykį su nelingvistiniais veiksniais. Šiai teorijai buvo reikšmingi B. Havráneko samprotavimai, kad bendrinę kalbą galima suskirstyti į funkcines kalbas, kurios skiriasi ne vien raiškos priemonėmis, bet ir struktūrine organizacija (Gavranek 1967: 435). Šios idėjos ir funkcinė stilistika buvo plėtojama Vidurio ir Rytų Europoje (rusų, slovakų, čekų, vokiečių, lenkų, bulgarų kalbininkų). Funkciniai stiliai ypač detalai buvo tyrinėjami rusų lingvistų.

Funkcinė stilistika stilių apibrėžia pagal požymius, kuriais remiantis šie kalbos variantai skiriami iš bendrinės kalbos visumos. Dažniausiai apibrėžiant funkcinį stilių akcentuojama bendravimo veiklos sritis (kartais ji siejama su visuomenės sąmonės formomis) arba šnekos situacija (siejama su stereotipine socialine situacija), kurių tikslai ir uždaviniai lemia kalbos priemonių atranką.

Kiti kalbininkai, apibrėždami funkcinis stilius, svarbiausiu dalyku laiko ne bendravimo sritį ar šnekos situaciją, o pagrindines kalbos funkcijas. Funkcijų principo laikėsi ir Prahos mokyklos lingvistai (Gavranek 1967: 436), iš to atsirado ir terminas *funkcinis stilius*. Rusų lingvistė I. Arnold mano, kad šis terminas labai vykęs, nes kiekvieno stiliaus specifika lemia kalbos funkcijų ypatybės tam tikroje bendravimo srityje (Arnol'd 1990: 247). O K. Župerka pagrindinius kriterijus, pagal kuriuos apibrėžiami ir skirstomi funkciniai stiliai, laiko komunikaciniais (Župerka 1985: 57).

Lietuvių kalbininkai, apibrėždami funkcinis stilius, sujungė šiuos du požiūrius, iš esmės neprieštaraujančius vienas kitam. Lietuvių stilistikoje pirmasis funkcinio stiliaus apibrėžimą suformulavo J. Pikčilingis: „Stilius – tai istoriškai susiformavusi bendratautinės kalbos atšaka, arba atmaina, kurios ypatybės ir specifika lemia kalbos vartojimo sritis ir atliekamoji funkcija“ (Pikčilingis 1971, 6). Panašiai funkcinį stilių yra apibrėžęs ir K. Župerka, tik jis prie dviejų pagrindinių funkcinį stilių lemiančių veiksnių – kalbos vartojimo srities ir funkcijų – dar pridėjo ir kalbos turinį (Župerka 1997: 78–79). Trumpas, vieną pagrindinį požymį iškeliantis apibrėžimas pateiktas „Kalbotyros terminų žodyne“ – „Funkcinis stilius – kalbos atmaina, vartojama tam tikroje žmonių veiklos srityje“ (Gaivenis, Keinys 1990: 67).

Daug ir karštai diskutuota, kam priklauso funkcinis stilius – kalbai ar šnekai (plačiau žr. Bitinienė 1983: 5–7). Kai kurie lingvistai bandė kalboje išvelgti funk-

cinę diferenciaciją, remdamiesi Ch. Bally, kuris teigė, kad kalboje yra neutralių elementų ir elementų, turinčių papildomą stilistinę atspalvį, vadinamą socialiniu atspalviu (Bally 1921: 9). Pavyzdžiui, M. Kožina funkcinių stilių skyrimą rėmė stilistiškai žymėtais kalbos vienetais (Kožina 1973: 194). Šis požiūris kritikuotas, nes kalboje yra palyginti mažai stilistiškai žymėtų vienetų, be to „tekstai, priskiriami vienam kuriam funkciniam stiliui, daugiausia susideda iš vienetų, kurie plačiai vartojami kituose funkcinuose stiliuose ir nėra vieno kurio nors stiliaus specifinis požymis“ (Dolinin 1987: 77). Kiti kalbininkai teigia, kad funkciniai stiliai susidaro šnekos procese atrenkant raiškos priemones, ir tvirtina, jog jie priskirtini tik šnekai. Bandyta šiuos požiūrius suartinti ir skirti kalbos stilių kaip moksliskai įprasmintą sistemos kategoriją, o šnekos stilių – kaip šios kategorijos konkrečią realizaciją komunikacijos procese (Gal'perin 1980: 13).

Svarbiausi funkcinių stilių apibūdinantys požymiai yra ekstralingvistiniai veiksniai, konkrečios komunikacijos kryptis, stilistinės ypatybės, lingvistiniai požymiai (plačiau žr. Bitinienė 1983: 8–13).

Ekstralingvistinių veiksnių visuma yra gana sudėtinga, sutariama tik dėl pagrindinių ekstralingvistinių veiksnių. M. Kožina suskirstė juos į pagrindinius, lemiančius funkcinių stilių skiriamąsias ypatybes, ir antrinius, nuo kurių priklauso funkcinio stiliaus diferenciacija (Kožina 1983: 68). Stilių determinuojančių veiksnių visumą bandė apibrėžti A. Vasiljeva. Pagal savo sudarytą schemą kalbininkė aptarė penkis funkcinis stilius, kiekvieną iš jų apibūdinama pagal dvyliką ekstralingvistinių veiksnių: kalbos vartojimo sritį, veiklos tipus, mąstymo tipą, komunikacijos uždavinius, adresanto statusą, adresato statusą, kontakto būdus, šnekos turinio ir formos parengimo laipsnį, pagrindinę šnekos raiškos formą, bendravimo organizacijos formą, bendravimo atmosferos tipą, standartinių situacijų turinio pobūdį ir svarbą (Vasil'eva 1986: 4–5).

Panašius ekstralingvistinius veiksnius vardija ir kiti kalbininkai (Fleischer, Michel 1975: 238; Kožina 1983: 68). Kurie veiksniai laikomi svarbiausiais, lemia funkcinio stiliaus reiškinio aiškinimą. Dažniausiai kalbama apie tuos pačius dalykus, vardijami tie patys veiksniai, tik šiek tiek kitu aspektu. Paprastai skiriami du požiūriai į ekstralingvistinius veiksnis ir jų įtaką funkciniam stiliui.

Pirmasis požiūris, kuris remiasi G. Vinokuro ir V. Vinogradovo darbais – sąlygiškai vadinamas komunikaciniu-pažintiniu. Šio požiūrio atstovai mano, kad svarbiausias veiksnys, lemiantis funkcinių stilių, yra visuomenės sąmonės forma ir jos paskirtis visuomenėje (Kožina 1982: 29). Visuomenės sąmonės forma siejama su atitinkama bendravimo sritimi ir veiklos rūšimi. Jų uždaviniai ir tikslai lemia funkcinio stiliaus specifiką, nes nuo jų priklauso kalbos priemonių atrankos ir vartojimo principai (Möller 1980: 14). Bendravimo srities uždavinius ir tikslus lemia ne tik visuomenės sąmonės forma, bet ir jai būdingas mąstymo tipas, perteikiamo turinio tipas bei šnekos situacija. Visi šie ekstralingvistiniai veiksniai yra glaudžiai susiję ir vienas nuo kito priklausomi. Jie sudaro ekstralingvistinį funkcinio stiliaus pagrindą. Kokie vienetai vartojami tam tikroje ben-

dravimo srityje, priklauso nuo komunikacinio tikslingumo principo: iš kalbos sistemos atrenkami tie kalbos vienetai, kurie geriausiai tinka perteikti tos srities bendravimo specifiką (Kožina 1983: 48). Pavyzdžiui, svarbiausias mokslinio stiliaus uždavinys yra tiksliai ir argumentuotai perteikti intelektualų turinį – į tai atsižvelgiama renkantis kalbos priemones.

Kito požiūrio šalininkai funkcinį stilių supranta kaip socialinį psichologinį reiškinių. Jų funkcinio stiliaus aiškinimas remiasi sociologija ir socialine psichologija. Čia svarbi sąvoka yra *socialinis vaidmuo*, t. y. nusistovėję būdai, kaip kurioje nors situacijoje reikia elgtis ir veikti. Kadangi socialiniai vaidmenys gali būti tik bendraujant, jie yra ir šnekos vaidmenys (Karaliūnas 1997: 89). Funkcinis stilius vertinamas kaip apibendrinti šnekos žanrai, kurie susiję su apibendrintais socialiniais vaidmenimis, tokiais kaip mokslininkas, politikas, administratorius, žurnalistas (Dolinin 1987: 74). Taigi funkciniai stiliai – tai kalbos normos, kurias visuomenė yra gerai išsąmoninusi, o pats šnekos subjektas žino, kokios kalbinės elgsenos iš jo tikimasi. Jis privalo elgtis (ir kalbėti) taip, kaip reikalauja visuomenė ar konkreči socialinė grupė, jei nori, kad jo šneka pasiektų tikslą – t. y. padarytų reikiamą poveikį adresatui. Norint smulkiau išnagrinėti socialinių vaidmenų sąveiką, reikia telktis informacijos perdavimo teoriją, kurios principais pagrįstas kalbinės komunikacijos modelis (plačiau žr. Karaliūnas 1997: 99–107). Komunikacinių aktų schemų yra įvairių. Svarbiausi jų elementai: adresantas, kanalas, pranešimas, ryšio kodas, adresatas (Sanders 1973: 69–70). Šios charakteristikos yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys pranešimo raišką (t. y. kalbos priemones), taigi ir pagrindiniai stilių determinuojantys veiksniai. Ypač svarbus socialinis komunikantų vaidmuo, nes jis apima ir kitas išorės komunikacijos koordinates (t. y. ekstralingvistinius veiksnius): bendravimo sritį, jos dominuojančią funkciją, bendravimo būdą, santykius tarp komunikantų (Dolinin 1982: 72–74). Vadinasi, ir vieno, ir kito požiūrio atstovai faktiškai skiria tuos pačius ekstralingvistinius veiksnius. Tradiciniai funkciniai stiliai skiriasi nuo šnekos žanrų tik apibendrinimo laipsniu ir traktuotini kaip šnekos žanrų klasės, turinčios veiklos srities ir pobūdžio bendrumų (Dolinin 1982: 75).

Paprastai teigiama, kad funkcinio stiliaus specifiką lemia komunikaciniai uždaviniai – tekstas kuriamas tokiomis kalbos priemonėmis, kurios geriausiai atitinka norimą perduoti informaciją. Funkciniai stiliai atspindi ne vien komunikacinės veiklos specifiką, bet ir tradicinę sampratą apie šios rūšies veiklą, kuri yra susiklosčiusi konkrečioje visuomenėje (Dolinin 1987: 75). Kintant visuomenės požiūriui į tam tikrą veiklos sritį, kinta ir pasirenkamos priemonės tos srities tekstams kurti. Pavyzdžiui, lietuvių administracinio stiliaus užuomazgos Mažojoje Lietuvoje rodo to meto visuomenėje būtiną valdovo garbinimą: įsakymams būdingas „visų valdovo titulų suminėjimas, prie titulų pridama įvairių pompastiškų epitetų“ (Palionis 1995: 96). Skirtingų kultūrų tos pačios srities tekstai gali skirtis kai kuriomis stilistinėmis ypatybėmis. Pavyzdžiui, prancūzų kalbos mokslinis stilius yra emocionalesnis ir asmeniškes-

nis nei lietuvių ar rusų. Šį faktą K. Dolininas aiškina ne tik tradicija. Jis mano, kad pati tradicija išsaugoma tol, kol ji atitinka koki nors visuomenės poreikį (Dolinin 1982: 73).

Dar vienas diskutuojamas funkcinės stilistikos klausimas – stilių nomenklatura ir klasifikacija. Neretai diskusijų kyla dėl to, kad skirtingai traktuojami tie patys reiškiniai. Stilių klasifikacijų būta visokių (žr. Župerka 1985: 55–60; Fleischer, Michel 1975: 61).

Funkcinio stiliaus terminas rodytų, jog klasifikaciją reikia remti kalbos funkcijomis. Taip ir darė B. Havránėkas, pagal keturias funkcijas skirdamas keturias kalbas (stilius): komunikacinė funkcija – šnekamoji kalba; praktinė specialioji funkcija – dalykinė kalba; teorinė specialioji funkcija – mokslinė kalba; estetinė funkcija – grožinės literatūros kalba. J. Mistríkas pirmas tris funkcijas vertina kaip vienos – informacijos perdavimo – funkcijos aspektus (Mistrík 1985: 25). Kritikuota ir V. Vinogradovo penkių funkcinų stilių (buitinis, dalykinis, mokslinis, publicistinis ir beletristinis) klasifikacija pagal tris kalbos funkcijas (bendravimo, pranešimo ir poveikio), nes funkcinų stilių skirta daugiau nei kalbos funkcijų. Šnekos akto funkcijomis rėmėsi kalbininkai, taikydami K. Bühlerio ir R. Jakobsono teorijas (žr. Bitinienė 1983: 13–14). Funkcinis klasifikacijos principas kritikuotas dėl to, kad vienam stiliui gali būti būdinga daugiau nei viena funkcija (Kožina 1982: 28; Solganik 1982: 43).

Kita klasifikacijų kryptis remiasi stilių lemiančiais veiksniais. Galima skirti dvi klasifikacijų pagal ekstralingvistinius veiksnius grupes. Pirmoji grupė – funkcinų stilių klasifikacija pagal visuomenės sąmonės formas. Šią klasifikaciją pagrindusi M. Kožina teigė, kad funkcinis stilius logiška skirti atsižvelgiant į visuomenės sąmonės formas (mokslas, politika, teisė, menas), kurias atitinka tam tikros veiklos rūšys ir bendravimo sritys (Kožina 1983: 67–68). Deja, buitinis stilius neturi atitinkamos visuomenės sąmonės formos. Yra klasifikacijų, sudarytų pagal veiklos rūšis ar bendravimo sritis, nepabrėžiant jų ryšio su visuomenės sąmonės formomis (Vasil'eva 1986: 4). Antroji grupė – kalbos atmainų skyrimas pagal socialinius kalbėtojų vaidmenis bei socialinį kultūrinį kontekstą (Dolinin 1987: 74). K. Dolinino nuomone, funkciniai stiliai yra apibendrinti šnekos žanrai, atspindintys socialinius vaidmenis, kurių skaičius nėra tiksliai nustatytas, jų gali būti ir penki, ir septyni (kaip tradicinėse klasifikacijose), ir daugiau.

Prahos lingvistinės mokyklos sekėjai mano, kad funkcinis stilius galima skirstyti atsižvelgiant į juos veikiančius objektyvius ir subjektyvius veiksnius. Objektivių veiksnių veikiami – mokslinis ir administracinis, subjektyvių – buitinis ir meninis, objektyvių ir subjektyvių – publicistinis, retorinis ir esė stiliai (Mistrík 1985: 423).

Lietuvių stilistikoje savos stilių klasifikacijos nėra. Lietuvių stilistikos tyrėjai rėmėsi kitų šalių kalbininkų patirtimi. J. Pikčilingis funkcinis stilius skyrė pagal visuomeninės veiklos sritis, kaip rusų lingvistai (Pikčilingis 1971₂: 276–277). K. Župerka funkcinis stilius skirstė dichotomijos principu, remdamasis slova-

kų stilistika ir atsižvelgdamas į visuomeninės veiklos rūšis (Župerka 1983: 99; 1997: 79).

Įdomu, kad remiantis skirtingais kriterijais skiriami, galima sakyti, tie patys funkciniai stiliai. Jie skiriami intuityviai, o paskui kiekvienas mokslininkas savaip aiškina jų ekstralingvistinį pamatą (Vasiljeva 1986: 4).

Visas funkcinį stilių klasifikaciją sukritikavo J. Skrebnevas, teigdamas, kad „tradicinių stilių“ iš tikrųjų nėra: yra tik individualios stilių klasifikacijos – V. Vinogradovo skiriami stiliai, I. R. Galperino, E. S. Riesel, J. S. Stepanovo postuluojami stiliai ir t. t. (Skrebnev 1975: 48–49). Lietuvių stilistikos tyrėjas K. Župerka nemano susidariusią padėtį esant ydingą: „klasifikacija vienu pagrindu neleidžia išsamiai aptarti sudėtingo stiliaus reiškimo, reikalingos įvairios stilių klasifikacijos“ (Župerka 1987: 195).

Prie funkcinės stilistikos siejasi anglų teksto lingvistikoje atsiradusi registrų teorija, kuri turi nemažai bendra su socialiniu psichologiniu funkcinį stilių traktavimu. K. Župerkos nuomone, stilistinei kalbos funkcionavimo įvairovei apibūdinti, atsižvelgiant į daugelį šnekos akto veiksnių, būtinas smulkesnis tų stilių skaidymas (Župerka 1995: 8).

Terminas *registras* dažnai vartojamas bet kokiam kalbos variantui žymėti, todėl kartais kritikuojamas. D. Crystalas siūlo šiuo terminu vadinti tik tuos kalbos (šnekos) variantus, kurie skiriami pagal socialines situacijas (pvz., mokslo, religijos registrai) (Crystal 1990: 260). Taigi anglų kalbininkai terminą *registras* vartoja, kalbėdami apie įvairių bendravimo sričių šneką, terminą *stilius* palikdami tik grožinei literatūrai, kuri atskiru registru nelaikoma.

Skirtingose situacijose vartojama skirtinga šneka. Šnekos pasirinkimą lemia ne pats aptariamas faktas ar noras jį apibūdinti, o tai, kad tam tikru konkrečiu atveju vartojama tam tikra šneka, t. y. kalbos variantas, kuris apibrėžiamas kaip registras (Halliday ir kt. 1964: 87). Šnekos situacijoje elgiamasi, kaip reikalauja socialiniai vaidmenys, kurie irgi turi įtakos pasirenkant reikiamą registrą (dažnai tai daroma nesąmoningai). Jei pasirinktas registras neatitinka šnekos situacijos, daroma stiliaus klaidų, kurios ypač dažnos kalbant ne gimtąja kalba (Sanders 1977: 139).

Registrai vienas nuo kito skiriasi įvairiomis raiškos priemonėmis – sintaksinėmis, leksinėmis, fonologinėmis (pvz., anglų bažnytinė kalba nuo kitų registrų skiriasi tik jai būdinga balso kokybe). Priklausymą kokiam nors registru rodė ne atskiras kalbos vienetas, o kelių vienetų derinys; kalboje yra ir tokių vienetų, kurie, būdami universalūs, vartojami įvairiuose registruose (Halliday ir kt. 1964: 88). Panašūs Rytų ir Vidurio Europos kalbininkų teiginiai apie funkcinis stilius: tie patys kalbos vienetai gali būti vartojami įvairiuose funkcinuose stiliuose, bet jų deriniai yra būdingi tik atskiriems stiliams. Skiriasi funkcinį stilių ir registrų klasifikacija, pastarieji skirstomi daug smulčiau.

Yra dvi pagrindinės registrų klasifikacijos, kurios skiriasi veiksmų skaičiumi, bet iš esmės viena kitai neprieštarauja – antroji klasifikacija praplečia pirmąją.

Viena iš jų yra klasifikacija pagal tris veiksnius, turinčius įtakos pasirenkant registrą:

1) šnekos sritis – visuomenės veiklos sritis, kurioje vartojama šneka; pagal šį veiksnį skiriami politikos, techninių mokslų, asmeninių santykių registrai;

2) šnekos forma – šnekos veiklos būdas, visų pirma skirtumas tarp šnekamosios ir rašomosios kalbos; pavyzdžiui, gali būti politikos šnekamasis ir rašomasis registrai;

3) šnekos kokybė – šnekos akto dalyvių santykis, dažniausiai apibrėžiamas pagal familiarumo ir oficialumo priešpriešą; asmeninių santykių registrą pagal šį veiksnį galima skirstyti į draugišką, pagarbų ar familiarų (Halliday ir kt. 1964: 87; Crystal 1990: 187, 196, 260–261).

Antrąją klasifikaciją sudarė R. Hasan, remdamasi M. A. K. Halliday ir kitų kalbininkų (J. Ellis, J. Ure) tyrinėjimais. Ji nurodė penkis veiksnius, pagal kuriuos klasifikuojami registrai:

- 1) šnekos objektas,
- 2) šnekos situacijos tipas,
- 3) šnekos dalyvių vaidmenys,
- 4) šnekos pobūdis,
- 5) šnekos forma (Hasan 1975: 215–221).

Šnekos objektas apibūdinamas kaip dalykas, apie kurį kalbama. Tai sudaro šnekos turinį. Šnekos objektas iš dalies nulemia leksikos pasirinkimą – pavyzdžiui, kalbant apie ugnikalnius būdinga leksikos dalis bus kitokia, negu kalbant apie muzikinę kompoziciją.

Šnekos situacijos tipą apibūdina šnekos dalyvių sąveikos, dėl kurios vartojama šneka, tikslas. Su šnekos objektu susiję galimi situacijos tipai. Štai du pavyzdžiai, kur šnekos objektas tas pats – papuošalai, o situacijos tipai skirtingi – eksperto įvertinimas (1) ir pardavimas (2). Atitinkamai vartojami skirtingi registrai:

1. *Žiedas padarytas iš 585⁰ prabos aukso, aukso svoris 2 g, akmuo – III klasės brangakmenis. Žiedo vertė 300 Lt.*

2. *Štai puikus papuošalas. Labai dailiai padarytas žiedas. Akmuo nuostabiai žiba dieną, o dar labiau elektros šviesoje. Kuo puikiau derės prie vakarinės suknelės. Pasimatuokit. Matot, kaip tik Jūsų rankai.*

Šnekos dalyvių vaidmenys yra bendraujančių ir vartojančių kalbą žmonių socialiniai vaidmenys – tėvas, sūnus, mokytojas, pardavėjas ir kt. Kiekvienu konkrečiu atveju kalbėtojas elgsis pagal vaidmenį, kurį jis atlieka, ir rinksis tokias kalbos priemones, kurios tą vaidmenį atitiktų. Šnekos akto dalyvių vaidmenys nemažai priklauso ir nuo situacijos tipo. Pavyzdžiui, pedagoginėje situacijoje socialiniai vaidmenys yra mokytojas ir mokinys. Jei mokytoja klasėje bendrauja su mokytoja, kuri kartu yra ir jos duktė, jų vaidmenų santykiai bus kaip mokytojos ir mokinės, o ne kaip motinos ir dukters. Svarbu ir šnekos dalyvių tarpusavio santykių distancija, kurią išreiškia bendravimo atmosfera. Ji vertina-

ma pagal oficialumo ir familiarumo santykį. Ši savybė ypač ryški asmeninių santykių registruose. Šnekos dalyvių vaidmenys ir jų santykių distancija turi įtakos pasirenkant leksines ir sintaksines registro priemones.

Šnekos pobūdis gali būti susijęs su jau aptartais trimis veiksniais. Pavyzdžiui, pardavimo situacijoje, kur pokalbio tema yra pirkiny, o dalyvių vaidmenys – pardavėjas ir pirkėjas, bus įkalbinėjamas šnekos pobūdis, o įsakmus – neįmanomas. Pardavėjas meilika, bet neįsakinėja. Hipotezės aiškinimo situacijoje šnekos pobūdis bus aiškinamasis, ne maldaujamas. Įmanoma numatyti įvairių šnekos pobūdžių tekstų būdingąsias struktūrines charakteristikas, pavyzdžiui, įtikinamajame tekste aiškūs priežasties ryšiai.

Šnekos forma yra susijusi su komunikacijos ryšio kanalu ir gali būti rašomoji arba šnekamoji. Tačiau ji nėra tiesiogiai priklausoma nuo materialios pranešimo perdavimo formos. Pavyzdžiui, atskirais leidiniais leidžiamos Seimo posėdžių stenogramos, nors ir pateikiamos rašomąja forma, nėra jos pavyzdys. O šnekamajai formai nepriklauso žinios, kurios skaitomos per televiziją ar radiją. Taigi svarbiau ne koku būdu perduodamas pranešimas, bet jo kalbos priemonių ypatybės – jos yra skiriamasis registrų požymis. Pavyzdžiui, prašnekinti gatvėje gražiai lietuviškai kalbančio užsieniečio pajuntame, kad jis kalba ne taip – taisyklingai, bet vartoja rašomosios kalbos ypatybes, nes dar nemoka kalbos tiek, kad jaustų registrų skirtumus. Šnekos forma turi įtakos pasirenkant sintaksines priemones – šnekamojoje kalboje daug elipsių, nepilnų sakinių, nes informacija perteikiama ne vien žodine forma, šalia vartojamos nežodinės komunikacijos formos – gestai, mimika, reikšmės turi kalbėjimo aplinkybės.

Kiekvienas iš nurodytų penkių veiksnių turi įtakos kalbos priemonių atrankai šnekos proceso metu (taip pasirenkamas reikiamas registras), todėl pasikeitus kuriam nors vienam iš jų, keičiasi ir registras. Registrų skaičius nenustatytas, nes nėra tiksliai suskaičiuotų kiekvieno atskiro veiksnio variantų, išskyrus šnekos formas, kurių yra dvi. Beje, nors teoriškai galėtų būti įvairiausių veiksnių derinių, tačiau negalima teigti, kad jie vienas su kitu nesusiję, pavyzdžiui, jei šnekos objektas yra kalbotyra, mažai tikėtina, kad šnekos pobūdis būtų meilika ar provokuojamas. Taigi svarbiausi veiksniai yra šnekos objektas ir situacijos tipas, jie iš dalies lemia kitų veiksnių poveikį.

Iš pateiktų funkcinių stilių ir registrų apibūdinimų matyti, kad šios lingvistinės teorijos kai kuriuos šnekos reiškinius vertina panašiai, panašūs ir veiksniai, pagal kuriuos skiriami funkciniai stiliai ir registrai. Ypač registrams artimi funkciniai stiliai, apibrėžti K. Dolinino. Tiesa, registrų teorija remiasi teksto semantika, todėl jos negalima tapatinti su funkcinė stilistika; jos tyrinėjimų pobūdis yra platesnis. Tačiau šias teorijas galima sėkmingai derinti tyrinėjant nemeningus stilius (ypač buitinių), taip būtų galima išsamiau atskleisti šnekos dėsningumus tam tikrose bendravimo srityse.

Gauta 1999 02 24

LITERATŪRA

- Arnol'd I. 1990: *Stilistika sovremennogo anglijskogo jazyka*, Moskva: Prosveščenie.
- Bally Ch. 1921: *Traité de stylistique française* 1, Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Bitinienė A. 1983: *Mokslinis stilius*, Vilnius: LTSR aukšt. ir spec. vid. mokslo m-ja.
- Crystal D. 1990: *A dictionary of linguistics and phonetics*, Oxford and Cambridge: Blackwell.
- Dolinin K. 1982: Stil' v obščesemiotičeskoj perspektive. – *Osnovnye ponjatija i kategorii lingvostilistiki*, Perm', 71–79.
- Dolinin K. 1987: *Stilistika francuzskogo jazyka*, Leningrad: Prosveščenie.
- Fleischer W., Michel G. 1975: *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig: Bibliogr. Inst.
- Gaivenis K., Keinys S. 1990: *Kalbtyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Gal'perin I. 1980: Problemy lingvostilistiki. – *Novoe v zarubežnoj lingvistike* 9: *Lingvostilistika*, Moskva, 5–34.
- Gavranek B. 1967: O funkcional'nom rassloenii literaturnogo jazyka. – *Pražskij lingvističeskij kružok*, Moskva, 433–443.
- Halliday M. A. K. ir kt. 1964: Halliday M. A. K., Mc Intosh A., Strevens D. D. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*, London: Longmans.
- Hasan R. 1975: Code, Register und sozialer Dialekt. – *Sprachliche Kode und soziale Kontrolle*, Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 191–235.
- Karaliūnas S. 1997: *Kalba ir visuomenė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kožina M. 1973: O rečevoj sistemnosti funkcional'nogo stilja. – *Sbornik naučnych trudov Moskovskogo pedagogičeskogo instituta inostrannyh jazykov* 73, Moskva, 192–196.
- Kožina M. 1982: Jazyk i stil' v funkcional'nom aspekte. – *Osnovnye ponjatija i kategorii lingvostilistiki*, Perm', 15–34.
- Kožina M. 1983: *Stilistika ruskogo jazyka*, Moskva: Prosveščenie.
- Mistrík J. 1985: *Štylistika*, Bratislava.
- Möller G. 1980: *Praktische Stillehre*, Leipzig: Bibliogr. Inst.
- Palionis J. 1995: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Pikčilingis J. 1971₁: *Kas yra stilius*, Vilnius: Vaga.
- Pikčilingis J. 1971₂: *Lietuvių kalbos stilistika* 1, Vilnius: Mintis.
- Sanders W. 1973: *Linguistische Stiltheorie*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Sanders W. 1977: *Linguistische Stilistik*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Skrebnev J. 1975: *Očerki teorii stilistiki*, Gor'kij.
- Slovar' 1990: *Lingvističeskij ènciklopedičeskij slovar'*, Moskva: Sovetskaja ènciklopedija.
- Solganik G. 1982: K probleme klassifikacii funkcional'nych stilej na intralingvističeskoj osnove. – *Osnovnye ponjatija i kategorii lingvostilistiki*, Perm', 43–52.
- Vasiljeva A. 1986: O celostnom komplekse stileopredeljajuščich faktorov na urovne makrostilej. – *Funkcional'naja stilistika: teorija stilej i ich jazykovaja realizacija*, Perm', 4–11.
- Vinogradov V. 1963: *Stilistika. Teorija poètičeskoj reči. Poètika*, Moskva: Izdatel'stvo AN SSSR.
- Župerka K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslas.
- Župerka K. 1985: Kiek stilių lietuvių kalboje. – *Mokymo ir auklėjimo klausimai* 17, 55–60.
- Župerka K. 1987: Stilių normų atspindys metakalbiniuose komentaruose. – *Lietuvių kalbtyros klausimai* 26, 194–199.
- Župerka K. 1995: *Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas*, Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
- Župerka K. 1997: *Stilistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.

ON FUNCTIONAL STYLES AND REGISTERS

Summary

The paper reviews the main theories of functional styles and registers. On the basis of the extralinguistic factors defining a functional style, a distinction is made between two of its treatments. Following the first one, the main factor deciding the type of functional style is the form of social consciousness and its role in a society; it is related to the type of activities or area of communication. Adherents of the second treatment take a functional style as a social and psychological phenomenon.

There is a variety of classifications of functional styles. Some of them are motivated on the basis of the language functions, whereas the others are based on the decisive factors of the style. Therefore, different criteria lead to the distinction of the same functional styles – scientific, administrative, publicistic, colloquial (everyday), artistic (belles-lettres). The variety of styles is important for us in order to be able to exhaustively define the complicated phenomenon of style. The register theory, which evolved in English text linguistics, like the theory of functional styles, dwells on the usage of different language varieties in different social situations. The theories of functional styles and registers could be combined when studying non-artistic styles, especially everyday, or colloquial, style.